

Aggházy Kamil

(1882–1954)

Családi háttér

Aggházy Kamil 1882. november 1-jén született Budapesten, egy nem mindennapi, sikeres család sarjaként. Édesapja, Aggházy Károly (1855–1918) az Európa-szerte sztárolt, Hubay Jenő hegedűművésszel fellépő, koncertező zongoraművész, zenepedagógus és zeneszerző, Liszt tanítványa és patronáltja; nagybátyja, Aggházy Gyula a századforduló köztiszteletben álló, a müncheni naturalizmus stílusában alkotó, felkapott festőművész volt. Apai nagyapja (Aggházy György, 1822–1905) zeneszerető, művelt szabómester, a magyaros női divat egyik élharcosa; anyai nagyapja (Farkass Károly, 1805–?) földbirtokos, közgazdasági író, politikus; anyai nagyanyja (Bakody Erzsébet, 1829–1920) a homeopátiát Magyarországon elterjesztő Bakody József (1791–1845) doktor lánya volt. Házasság révén Aggházy anyai rokonának számított Csiky Gergely drámaíró, műfordító, a Kisfaludy Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia tagja is.

Gyermekkorának egyéniségformáló légkörét erősen meghatározta családja közismertsége. Ezt az örökséget tetézte mindkét család hagyományaként az 1848-as szabadságharcos hazafias kötődés: „apai nagyapám Aggházy György 1848–49-ben a zalai honvéd zászlóalj közzvitéje volt [...], anyai nagyapám, losonci

Farkass Károly, Deák barátja, a debreceni országgyűlés képviselője [...]; csak Haynau kegyvesztettsége után kegyelmeztek meg neki.”

Kamil alig volt másfél éves, amikor a család Berlinbe költözött, ahol kisebb testvérei születtek. Apja Németország-szerte rendszeresen koncertezett, komponált, és élénk társasági életet élt. A gyermeki szeretetet, a zseniális szülő iránti csodálatot megkeserítette a soha meg nem kapott kellő figyelem és dicséret.

Az ambiciózus kisfiú hétévesen, 1889-ben került vissza testvéreivel és szüleiével együtt Budapestre, itt kezdte meg iskolai tanulmányait. Önálló irodalmi zsenigéket alkotott, és szívesen rajzolt, ugyanakkor küszködött németes szó- és mondatfűzésével. Legidősebb gyermekként őt viselte meg legjobban a szülők 1892-ben bekövetkezett válása, amely anyját az öt gyerekkel ugyan stabil, de szűkös anyagi körülmények közé juttatta, apját lelki és megélhetési válságba taszította. A család társadalmi presztízse megcsappant, s Kamil ezért egyértelműen apját hibáztatta. 1896-ban már tandíjmentes helyen tanult a Markó utcai főgimnáziumban.

Miután rokonai körben eltűrték, támogatták csapongó újságírói, írói, színházi, szerkesztői, karikaturista kísérletezését, tizenévesen már nemcsak az iskolai, hanem a komoly újságok számára is beküldte irodalmi és rajzos kísérleteit. A környezete által áhítattal emlegetett 1848–49-es szabadságharcúdelem is kezdettől fogva izgatta Aggházy Kamil élénk fantáziáját, különösen, mivel nagybátyja, dr. Bakody Tivadar (1825–1911) orvos, egyetemi tanár visegrádi villájában töltötte a nyarakat, aki 1848 szeptemberétől a világosi fegyverletételig parancsörtsztként szolgált Görgei tábornok mellett. Visegrád pedig az egykori honvédek egyik zarándokhelye volt: ott élt Görgei Artúr. A fiatal fiú érdeklődését a legendás tábornok közelsége egy életre a szabadságharcos búvárkodás irányába terelte: nagybátyja könyvtárából sorra olvasta Görgei, Klapka, Asbóth és mások 1848–49-ről szóló műveit. Bakody örömmel mutatta be unokaöccsét a tábornoknak és fivérének, a körükben megforduló egykori honvédeknek, az egyleti tagoknak. A „nagy idők tanúi”-nak elbeszélései pedig felgyújtották Aggházy képzeletét. Ismeretségét a Görgei-rokonsággal még felnőtt fejjel is kiemelten kezelte, és amikor az 1930-as években a Budavár 1849. évi bevételéről szóló könyvét írta, hosszú interjút csinált Görgeivel.

A Ludovika Akadémián

Aggházy Kamil 1897-ben fejezte be gimnáziumi tanulmányait. Egész életére kiható pályaválasztását a család vagyoni állapota erősen meghatározta. Vélhetően a katonai pálya feltűnő külsőségei, a csillogó uniformisok, az úri életvitel, még inkább a magyar szabadságharc és a szépirodalomban gyakran emlegetett első angol–búr háború (1880. december – 1881. március) vélt romantikája vihette rá arra, hogy megpályázza a Ludovika Akadémia egyik magánalapítványi helyét. Erre állandó anyagi nehézségekkel küzdő apja is biztathatta: közbenjárta fia érdekében Forinyák Gyula (1837–1906) császári és királyi (cs. és kir.) altábornagynál, a Ludovika Akadémia egykori igazgatójánál (1872–1875).

A magyar és német nyelv, földrajz, történelem, mennyiségtan és természetrajz megfelelő elsajátításáról adott számot az Akadémia felvételi bizottsága előtt, és átesve az orvosi vizsgálaton, fizikailag is alkalmasnak találták:

„1897. szeptember 24-én sikeresen tettem le a Ludovika Akadémia felvételi vizsgáját. A német nyelvben való járatlanságomat hatásosan egyensúlyozta magyar dolgozatom, melyben röviden és velősen fejtettem ki, hogy miért akarok katona lenni. Ezenkívül egy saját versemet is leírtam. Október elsején berukkoltam és ezzel megpecsételtem életem leges legnagyobb baklövését: katona lettem” – jegyezte fel fanyar humorral önéletrészletében.

A gróf Batthyány János Alapítvány féldíjmentes helyére vették fel, ami azt jelentette, hogy taníttatását az alapítvány, zsebpénzét és ellátását a szülők fizették. Ruházattal, fehérneművel, felszereléssel és taneszközökkel az Akadémia látta el tanulóit.

Növendékként rendre végignézhette, ahogyan nagy pompával feleskették a honvéd újoncokat – a budapesti 1. honvéd gyalogezred, az 1. huszárezred újonc legénységét és a Ludovika Akadémiához beosztott legénységet – az Akadémia udvarán, s pártfogója, Forinyák altábornagy, honvéd-főparancsnoksági adlátus tartott felettük díszszemlét. Részt vett a farsangi ludovikás házi bálokon, ahol számos katonai és polgári notabilitás jelenlétében hajnalig folyt a tánc. 1898. május 14-én ő is ott masírozott és díszelgett a Vérmezőn, az úgynevezett királyszemlén, amelyen a közös hadsereg egész helyőrsége és a Budapesten állomásozó honvéd gyalogság és lovasság, valamint a Ludovika Akadémia állománya részt vett. Szemtanúja volt – feltehetőleg tevőleges részese is – az Orczy-kerti sporttér újjáalakításának: egynegyed angol mérföldes salak síkfutópálya, körötte körülbelül 500 méteres emelt kerékpáros pálya, belsejében három tenispálya, ugró és súlydobó, diszkosz- és gerelyvető helyek, tornaszerek, oldalán impozáns,

fedett tornacsarnok és vívóterem, céllövőtér lett a végeredmény. Ott lehetett az új és modern pálya első atlétikai versenyein. 1898–99-ben már a Magyar Athlétikai Clubbal közösen országos és nemzetközi viadalokat is szerveztek itt, ahol a növendékek és a tisztikar megmutathatták képességeiket. Vívni a kor egyik legkitűnőbb mesterétől, báró Bothmer Jenő (1865–1919) magyar királyi (m. kir.) honvéd huszárkapitánytól tanulhatott. Növendékként élte meg a Ferenc József által az Akadémiának ajándékozott, Mária Ludovika főhercegasszonyról készült festmény leleplezését 1899. október 27-én.

Aggházy visszaemlékezéseiben egyáltalán nem szólt az akadémiai minden napokról, ezekről az eseményekről sem, mindössze első „közönségsikerré” vált szerzeményéről:

„1898 tavaszán ismét megszólalt lantom. Írtam pár gyalázatosan rossz verset, melyekért kifütyültek. De írtam egy akkor általánosan ismert dallamra egy szöveget, amelyet már a megszületése napján az egész intézet énekelt. Tábornokunk leszállította a kenyéradagot, s az emiatt támadt elkeseredésnek adtam kifejezést:

»Volt egyszer egy ember, kinek nagy volt a hasa.
Ludovika parancsnoka a neve Papala.
Ez az ember azt akarta, ne legyen kenyér:
Ilyen ember gondolatja fabatkát sem ér.
Csíp-csup le vele jöjjön ide más,
Akinél a kenyér nem egy harapás,
Csíp-csup így korog a növendékhas,
Csúnya Papala, mars, mars, mars!«

A gunydal népszerűsége valósággal megdöbbentett s mivel többen tudtak szerzői mivoltomról, éppen nem volt kizárva, hogy egy szép napon *lantomat lent pengethetem a dutyiban, aztán pedig kintornázhatom.*”

A Csesznák Benő (1845–1909) cs. és kir. vezérőrnagyot kifigurázó dalocska szerzőségére végül nem derült fény, így Aggházy elkerülte a fenyegető fogdát és a vele járó megszégyenítő kicsapást is. Szerencséje volt, mert az 1896-ban parancsnokká kinevezett Csesznák az addigi családi hangulat helyett erélyes katonai fegyelmet, szigorot vezetett be, s bármilyen, személyét érintő sértést kész volt megtorolni.

Másik diákcsinyszerű irodalmi alkotása ugyancsak emlékezetes lehetett az akkori növendékek számára:

„A tavaszi gerjedelemek egy novella megírására is hangoltak, amelyben a korommal járó tapasztalatlanságot erősen kellett pótolnia a pornográfia emlőin felnevelt

képzelőtehetségemnek. »Egy nyári est« volt a novella címe, és két fiatalnak a tóparton való enyélgetését tárgyalta meglehetősen részletességgel. A novella hamarosan más kezekbe jutott s megkezdte hódító körútját az intézet hálótermeiben. Oda való dolog ez, ahol a paplanok csupa erős, tüzes, majdnem kivétel nélkül szűz férfiak izgalmas álmaira borúlnak. A takaródó után beálló hivatalos csend országában egy másik zaj kerül uralomra: a vágyódó, merengő lelkek tereferéje. Ebben jutott helye és szava az én novellámnak. Minden este más teremben olvasta föl valamelyik negyedéves. És a »Nyári est« a nyári nap izzó forróságát keltette a rejtett tagokban, az aludni készülők az előírt hanyatt fekvő helyzetből lassan oldalt és még odébb fordultak. E napokban sok volt a szökés, időn túli kimaradás, sőt a kórházi esetek száma is. Kiss Béla, a IV. évfolyam első növendéke észrevette, hogy a novella bajokat okoz, és sietve elkobozta, majd többször erkölcsbírálati átolvasás után – eltette emlékül.”

Az 1897–98-as tanévet a fiatal tisztnövendék igen jó átlaggal zárta, 10. az osztályrangban. Franciából, lövészetből és tereptan-terepábrázolásból különösen szép eredményt ért el, tanárai jellemzése szerint „igen alapos, gyors felfogású, jó előadóképességgel rendelkezik”. Illedelmesnek és szerénynek, víg, élénk és őszinte jelleműnek ítélték. Az egyetlen kifogás: a változó szorgalom. Jó tanulmányi előmenetele biztosította az alapítványi hely fennmaradását, a tanulás lehetőségét, de érdeklődését a tanultak egy cseppet sem kötötték le. A jellemzés lényegében a későbbi tanévek során sem változott. 1898–99-ben az akadémiai értesítő a 42 közül az 5. osztályrangba sorolta, igen jó összeredménnyel, bár megjegyezte, hogy „kissé ügyetlen”; 1899–1900-ban 39 közt a 8., „jó fellépéssel”. Az 1900–1901-es tanév folyamán felfigyeltek szép, szabatos előadóképességére, megbízhatóságára, de arra is, hogy „érzékeny, bár magán uralkodni tudó alkat”.

Az Akadémián kitűnt terepábrázolási képességeivel, amelyek nagyban elősegítették későbbi hadtörténeti felméréseit, de természetesen továbbra is hódolt irodalmi hajlamainak, és a sikereket is e téren kereste: „a *Budapesti Hírlap*nak küldtem be verseket, a *Kakas Márton*nak karikatúrákat és politikai rajztémát küldtem be, amit meg is rajzoltattak. 1899-ben a *Bolond Világ*nak és a *Kalapács*nak küldözgettem rajzokat és élceket.” Az 1899–1900-as tanévből a III. évfolyam B osztályos Aggházy megőrizte a vizsgák után visszakapott magyarfüzetet, amelyben húsvéti emlékeit idézte fel:

„Mint a zsidók a Messiást, úgy vártuk mi a húsvéti szabadság eljövételét. Roppant izgatottak voltunk. S mikor kikaptuk a szabadságot, bizonyos nyugodtabb érzéssel léptünk ki az intézet kapuján. Én legalább így ültem fel egy villamos kocsira, mely az Orczy úton, Köztemető úton, Rottenbiller utcán végigroptított. Mikor a kocsí a Damjanich utcába fordult be, kinéztem a kocsiból, s egy tekintetet vettem bizonyos előttem érdekes ablakokra. Egy aranyszőke hajú, mosolygó arcú leányka állott az egyik ablakban. Köszöntem és kedves módon viszonzotta. Végre leszállottam s hazaszaladtam. Nagy örömmel állítottam be otthonunkba. Meg írtam egy pár levelet és képes levelezőlapot. Hét óra után pedig

elmentem a »Magyar színház«-ba. Egy operettet, a »Cleopátrá«-t adták. Egy földszinti közszékbe leültem. Elkezdtém látszóvezni. Egy első emeleti páholyban megláttam valakit. Ő volt a mamával. Az első felvonás után felmentem a páholyba. »Kezeiket csókolom, jó estét kívánok!« Ezzel nyitottam be. Hátrafordultak. »Ah, maga az, Kamilló? Magát nem is láttuk«, szólott a mama és kezével intvén helyet kínál meg. Ezután kritizáltuk a szereplőket, kik a legnagyobb pongyolasággal játszottak, a viczcseket, melyeknél rosszabbakat alig hallottam, s a közönséget, mely ma már semmi ideális dologért nem lelkesül, de ilyen operetteknek hévvel tapsol. Nagyon meleg volt. Alig vártam, hogy az előadásnak vége legyen (ezt idebenn is sokszor megtesszük). Ez is elérkezett. Egy pár percczel az utolsó jelenet előtt csendesen távoztunk. Lent, a foyér előtt a portás előkereste a kocsit. Búcsúzni készültem, a mama azonban a kocsisnak leintett: »János, maga haza mehet! Mi gyalog megyünk haza.« Gyönyörű szép idő volt, bátran megtehetők. Felajánlottam kíséretemet, így haladunk lassan hazafelé. Szidtuk a mai egész előadást, a fővárost, mely oly kevés lámpát állít fel az utcájában és a zenés kávéházakat, melyek a csendet zavarják. Megérkeztünk a házuk elé. Én csengettem be. Búcsúztam »Remélem, még a szünidő alatt látni fogjuk, mert nagyon szívesen látjuk ám!« »Tiszteletemet fogom tenni.« Ezzel elváltunk. A kaput kinyitották, a hölgyek bementek, én pedig egy pár couplét – melyet ma hallottam először, és a boér indulót – mely most annyira népszerű – dúdolgatván haladtam hazafelé, rágyújtottam egy szivarra és kigomboltam a köpenyemet. A házuk előtt azonban szépen elstátlam, a kellemes levegő a liget felé csábított. Egy-egy éjjeli alakkal találkozottam. Azoknak kopogása hallatszott néha-néha. Máskülönb mindenféle csend, nyugalom. Kiérve az Aréna útra, balra fordultam, azután a nagy sétányon keresztül a tónak irányítottam lépéseimet. A fák között időnként átsóhajtott a szél, de nem tudom, miről regélt. Kellemes gondolatokkal, édes reményekkel foglalkozva értem el a ligeti tavat. Nem zavart sem a hattyúdál, sem a gerlebúgás, sem fülemilecsattogás, de még kocsizörgés sem. Csendes és sötét volt minden. A vajdahunyadi vár komolyan emelkedett előttem, az órák pedig – melyet a szivar segítségével néztem meg – holt bizonyossággal mutatott 12 órát, a kísértetek óráját. Most már hazamenetelre kellett gondolni. Jó éjszaka! mondtam a liget világnak s haza mentem. A házmaster negyedórai várakozás után kinyitotta a kaput, s a kapupénzt, mint a jó kötelességteljesítés jutalmát vágta zsebre. Pár perc múlva már otthon voltam s egy órákor már az igazak álmát aludtam a szabadság első napjának fáradalmai után.”

Foglalmasára magyartanárra csak annyit írt: „Reményilem, a többi napokat komolyabban és helyesebben töltötte el.”

Mindeközben – bár visszaemlékezéseiben Aggházy nem említi – zajlott a Ludovika Akadémia több lépcsőben történő újjászervezése, az eddig gyakorlatilag hadapródiskolaként működő intézményt továbbfejlesztették az új parancsnok, Nyíri Sándor (1854–1911) ezredes, volt vezérkari tiszt igazgatása (1899–1903) alatt. A három évfolyamos, a bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémiával egyenértékű felsőfokú tisztiskolává átszervezett Ludovikán az új növendékek érettségi után tizennyolc éves kortól kezdhették meg tanulmányukat, és három év múltán már hadnagyként avatták őket, az immár valóban akadémiai szintre emelt tanintézetből. Az új rendszerű képzés keretében az 1898–99-es

tanévben már az I. évfolyam is megindult. A nyári vakáció idején az Akadémia megkopott épületét is tatarozták, újrafestették.

1899. augusztus 12-én, zártkörű és hangsúlyozottan katonai ünnepség keretében, a budapesti alakulatok képviselői és a Ludovika Akadémia növendékeinek egy-egy osztálya jelenlétében lezajlott a budai hadapródiskola udvarára áthelyezett Hentzi-emlékmű felszentelése. Aggházy első ízben szembesülhetett az 1849. évi budavári ostrommal kapcsolatos, fél évszázad elteltével is fellobbanó indulatokkal. Eközben őt és a kortársait a második angol–búr háború (1899. október – 1902. május) eseményei is foglalkoztatták, a túlerőben levő brit haderővel szemben önfeláldozóan harcoló búr telepeseikkel rokonszenvezve.

Az 1899–1900-as tanévben báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter némi flastromot helyezett a Hentzi-ügy kapcsán megtépzott nemzeti kedélyekre: rendelete alapján az ünnepi istentiszteleteken a Ludovikán a magyar szövegű *Gott erhalte* helyett 1900. január 30-tól Kölcsey *Himnuszát* énekelték a növendékek. Soron kívül kaptak bebocsáttatást február 24-én az Iparművészeti Múzeumban díjtalanul megtekinthető huszárkiallításra is.

Elkövetkezett a záró, 1900–1901-es tanév Aggházy Kamil számára. 78 társával együtt tanult az utolsó előtti, régi típusú évfolyamon, alatta két évvel már olyanokat vettek fel, akiket hároméves képzés után automatikusan hadnagyként avattak fel, s tetszés szerint a honvédség vagy a közös hadsereg valamely ezredénél léphettek tényleges szolgálatba. Az 1901-es tisztavatás minden szempontból különlegesnek ígérkezett: Aggházy hadapród évfolyamával együtt avatták ugyanis az új típusú tanfolyam első hallgatóit is. A Ludoviceumban eddig a négyéves tanfolyamot végzettek közül a két első eminens növendéket hadnaggyá nevezték ki, a többieket pedig hadapród-tiszthelyettesnek avatták. Ehhez az egyik honvédezredtől kölcsönözték a zászlót, amelyre a két új tiszt felesküdt. Mostantól azonban a tisztté avatás az Akadémián rendszeressé vált, ennél fogva az intézmény számára saját zászlóról kellett gondoskodni. Felvetődött az a kérdés is, hogy a közös hadseregbe lépő növendékek vajon milyen zászlóra esküsznek fel. A király úgy oldotta meg a problémát, hogy a Ludovika Akadémiának saját honvédzászlót ajándékozott, amelynek zászlóanyaságát Augusztia főhercegné vállalta el. Mivel a zászló felszentelésének jeles eseményén az uralkodó és az udvartartás is részt vett, az Akadémia egy egész napos, nagyszabású ünnepséggel készülődött a ceremóniára.

1901. május 8-án, a Ludovika Akadémia zászlószentelésének estéjén az intézmény a király jelenlétében, Klotild főhercegné fővédnöksége alatt bállal ünnepelt: ezen rendezőként részt vett Aggházy is. Több újság is megemlékezett

arról, hogy I. Ferenc József, midőn főhadsegédje útján engedélyt adott a tánc megkezdésére, s felhangzott a csárdás, az uralkodó körbejárta a termet, és szóba elegyedett az ott levőkkel. Őt növendéket is megszólított: Aggházyt, Regéczy Nagy Bélát, Mészáros Ivánt, Megay Ernőt és Rajtháty Lászlót, akiket kegyesen a jövőjükéről, szüleikről, tanulmányaikról kérdeztetett. Ez óriási megtiszteltetésnek számított: természetesen Aggházy is élete végéig dédelgette emlékei közt ezt az esetet.

1901. augusztus 18-án avatták fel hadapród-tiszthelyettesé, 22. rangszámmal. A székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred IV. zászlóaljához kapott beosztást, s mint alapítványi földíjmentes helyen kiképzettet, hét év tényleges honvédségi állománybeli szolgálatra kötelezték.

Az utolsó békeévek

Aggházy szeptember 30-án vonult be állomáshelyére, ahol a helyi sajtóban szintén hamar felbukkantak különböző prózai, illetve verses alkotásai. Természetesen készített rövid újsághíreket a fővárosi lapokba is. 1902. november 1-jével kinevezték hadnaggyá, azonban csapatszolgálat első pillanatától érezhető volt, hogy nehezen fog beilleszkedni. Felettesei és társai nagy része irodalmi ténykedését nem értékelte, sőt kifejezetten rosszalotta, hadapród-tiszthelyettesként pedig mindezért folyamatosan kellemetlen helyzetekbe hozták.

Fiataltisztként Veszprémben és Székesfehérvárott teljesített szolgálatot. Szabadidejében Laczkó Dezső veszprémi múzeumigazgatónak segédkezett az ásatásoknál, bevonva a keze alatt levő legénységet. 1904 októberében felsőbb tiszti tanfolyamra vezényelték, ennek záróakkordjaként 1905-ben egy, még a Ludovikán eltervezett ötletét dolgozta ki *Katonai kiképzés és a pedagógia* címmel, amely 1906 májusában jelent meg a *Ludovika Akadémia Közlönyében*. A cikk merész hangvétele, a tisztképzés ez irányú hiányosságának nyílt ostromozása országszerte helyesléssel találkozott. Két évvel később a pedagógiát már rendszeresített tantárgyként oktatták a Ludovika Akadémián.

1905. december 1-jével áthelyezték a m. kir. soproni 18. honvéd gyalogezredhez, Kőszegre, ahol hamarosan közismertté vált: 1906. október 28-án és november 4-én kétszer is tűz ütött ki a városban, mindkét esetben honvédek élén Aggházy is bátran részt vett az oltásban. Beilleszkedési problémái miatt 1907-ben áthelyezését kérte a m. kir. budapesti 1. honvéd gyalogezred törzsállományába. Indoklásában előadta, hogy „Budapesten lakik elváltan, szerény

apanageból élő édesanyám, [hogy] beteges [...] három serdülő húgom neveltetését befejezze és jövőjüket biztosítsa”. Ekkor, a kényszer-pályaválasztást már egyre terheesebbnek érezve, nevelő- és képző intézetbeli tanárnak készült, de a kérelmét több ízben is elutasították. 1908-ban két nagyobb lélegzetű tanulmányt írt: Kőszeg 1532-es ostromát és Görgei életrajzát.

Aggházy 1908. november 1-jén lett főhadnagy, és Sopronba, az ezredtörzshöz helyezték; ahol hamarosan megnősült. 1910. május 18-án vette el Sopron város főmérnöke, Wälder József bájos, törekeny Anna nevű leányát. A hírlapírói, irodalmár és hadtörténészi ambíciókkal egyaránt megáldott főhadnagyot a kerületi tiszti iskola elvégzése után, 1910. november 1-jével áthelyezték a m. kir. 1. honvéd gyalogezredhez Budapestre, ahol 1911–1912 folyamán alantos tisztként és századparancsnokként szolgált, majd a budapesti honvéd kiegészítő parancsnokság előadója lett. Szabadidejében ekkor valóban hódolhatott „civil szenvedélyeinek”, a művészeteknek és a hírlapírásnak. 1913 folyamán szolgálati úton járt Németországban és Dániában. 1914. január 1-jétől tartósan a honvéd kiegészítő parancsnokság állományába vezényelték. Március 1-jére megözyegyült, tüdőbeteg felesége elhunyt.

A Nagy Háborúban

Így érkezett el a mozgósítás, augusztus 1-jén előléptették századossá, beosztásában augusztus 20-ig hagyták meg. December 6-áig a m. kir. budapesti I/III. népfelkelő hadtápszáslóalj élén az esztergom–kenyérmezei hadifogolytábor parancsnokaként teljesített szolgálatot. Elsők közt szembesült a világháború megváltozott léptékű hadifogoly-áradatával, s az ezt kísérő tömeges kolera-, vérhas- és tífuszjárványokkal. 1914. december 13-án, alig hét nappal azután, hogy népfelkelő alakulatával a szerb frontra vezényelték, a Belgrádtól délre, Ripanj községnél vívott utóvédharcban három puskalövéstől súlyosan megsebesült, és szerb hadifogságba esett. Kragujeváca vették a hadifogolytáborba, műtétek sorával járó gyógykezelése öt hónapon át tartott, lapocka- és karsebét úgy-ahogy kikúrálták.

A két mankóval is alig járóképes, elfertőződött lábsebű Aggházy Károlyt 1915. május 22-én a niši tiszti hadifogolytáborba szállították át. Innen a központi hatalmak előrenyomulása következtében 1915. október 18-án a szerbek a hadifoglyokat gyalogmenetben hajtották magukkal, s november 3-án érkeztek Prizrenbe.

A szerbek – a front közeledtével – november 12-én ismét tovább akarták terelni a hadifoglyokat. A járasképteleneket, így a lábsebe mellett vérhassal is küszködő Aggházyt, némi őrséggel hátrahagyták. A szövetséges osztrák–magyar, német és bolgár csapatok gyorsan közeledtek Prizrenhez, a szerb politikai-katonai vezetés ezért sietve igyekezett kivonulni onnan. Úgy tűnt, hogy a város csupán harcok árán kerülhet a központi hatalmak kezére, ezt pedig Aggházy mindenképp el akarta kerülni. Ennek érdekében magabiztos fellépéssel meggyőzte a visszamaradó szerb tiszteket helyzetük reménytelenségéről, akik – legyőzve felháborodásukat és gyanakvásukat – órá ruházták a tárgyalás lehetőségét, beleegyeztek a hadifoglyok felfegyverzésébe és szolgálatba állításába. Mindezt akkor, amikor még a szerb kormány és hadvezetés nem hagyta el a várost... Aggházy Kamil merész akciójával körülbelül 800 osztrák–magyar hadifogoly és 2000 visszamaradt szerb katona, valamint a helyi polgári lakosság életét óvta meg. Érdemeit később a Vöröskereszt II. osztályú, hadidíszítményes Díszjelvényével ismerték el.

A szerb fogságból megszabadult Aggházyt 1915. december 21-én vették fel lábsérülésével a budapesti 3. számú sebészeti klinikára. 1916. május 18-án Verebély Tibor, a fertőzőes sebészeti betegségek specialistája állította ki állapotáról az orvosi bizonyítványt: „Rokkantsága a bal láb emelőizmának hiánya folytán keletkezett bénaság, ill. sántaságban áll [...]”

Az 1917-ben honvédelmi miniszteri rendelettel a felülvizsgálat alapján „csapatszolgálatra végleg alkalmatlan”-nak, irodai szolgálatra használhatónak nyilvánított Aggházy Kamil a m. kir. Honvédelmi Minisztérium egyik legfontosabb, legszélesebb ügykörű ügyosztályának, az 1/a osztálynak előadója lett. Az osztály a honvédség szervezésével, kiképzésével, felszerelésének és fegyverzetének elvi kérdéseivel, illetve a háború utáni szervezési ügyekkel, valamint a majdani leszerelés előkészítésével is foglalkozott. Emellett feladatai közé tartozott a m. kir. Honvédség világháborús hadműveleteiről és az ellenséges erőkről érkező jelentések feldolgozása, lemásolása és összegyűjtése egy felállítandó Honvéd Hadilevéltár számára, továbbá itt gyűjtötték a háborúra vonatkozó fényképeket és muzeális tárgyakat is, amelyekkel egy, szintén a háború után felállítandó Honvéd Múzeum alapjait kívánták megvetni. Ehhez az írásos és tárgyi emlékeket gyűjtő-feldolgozó alosztályhoz került Aggházy százados, ahol megtalálta katonaléte igazi célját.

1917. november 20. és 1918. január 20. közt a 38. honvéd gyaloghadosztály-parancsnoksághoz vezényelték történésznek. Ennek a feladatnak 1917. december 20-iki balkar-törése vetett véget, ami után visszatért a Honvédelmi Minisztérium

1/a osztályán gyarapodó gyűjteményi anyaghoz. Háborús érdemeiért megkapta a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet hadidíszítménnyel, kardokkal; rövid harctéri szolgálata dacára a Károly Csapatkeresztet, és a Sebesültek Érmét, szalagján három középsávval.

A két világháború között

A fiatal tiszt életpályája az utolsó háborús esztendőben fonódott össze végleg a múzeuméval. 1918 nyarán újabb kísérletet tettek az önálló magyar hadilevéltár és a hasonlóképp Bécsből független magyar hadtörténeti múzeum létrehozására. Nyár végére a felterjesztés készen állt, ám az uralkodói aláírás elmaradt, helyette fegyverszünet következett, majd polgári demokratikus forradalmak rázták szét a Monarchiát.

Ebben a helyzetben: a forradalmi lázban égő Budapesten, 1918. november első napjaiban Gabányi János (1871–1934) alezredes (később címzetes tábornok), a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeumot állította fel a Honvédelmi Minisztérium 1/a osztályának a világháború írásos és tárgyi emlékeit gyűjtő részlegéből. A Hadtörténelmi Múzeum szervezésében segítőtársa Aggházy Kamil százados volt. Az önálló nemzeti lét alapintézményeinek életre hívása közepette a legnagyobb természetességgel kerülhetett sor a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum elfogadtatására hivatalos szervként.

E kritikus helyzetben mutatkozott meg igazán Aggházy szervezőkészsége és ambiciózus természete. Gabányival vállalva, az összes bonyodalom ellenére, habozás nélkül vágtak bele egy új magyar közgyűjtemény-együttes létrehozásába – székhelyük a Magyar Országos Levéltár még nem teljesen elkészült épületének néhány szobája lett. Az őszirózsás forradalom és a Magyarországi Tanácsköztársaság viharos időszakában eredményesen működötték az új közintézményt, beindították a tömeges gyűjtést, teherautószámra hozatva be tárgyakat, dokumentumokat, e történelmi periódus kézzelfogható emlékeit.

1919. április 23-án Aggházy Kamil másodszor is megnősült: felesége Negrelli Mária lett. Június 20-ától július 27-éig, vérhassal ápolták a Szent János Kórházban, majd üdülési szabadságon volt szeptember 8-áig. Miután 1918 novembere és 1919 augusztusa között politikai tevékenységet nem folytatott, a forradalmak alatt tanúsított magatartásával kapcsolatban igazoltnak nyilvánították.

Az 1920-as évekre a múzeum gyűjteménye látványosan gyarapodott, ezért 1921-ben átköltöztették a Mária Terézia laktanyába. Valójában az Üllői úti

laktanya I. emeletének alkalmi kiállítótérként működő, zsúfolt helyiségeiben vált Aggházy Kamil igazi múzeumi szakemberré, aki végül kiharcolta azt, hogy méltón helyezhesse el és állíthassa ki a magyar katonai múlt impozáns tárgyait. 1927–1929 közt már a várbeli Nándor laktanya múzeumi célokra átalakított, a sétányra néző nyugati szárnyában, Európa egyik legszebb fekvésű múzeum-épületében lelt végleges otthonra a Hadimúzeum.

A gazdasági válság legreménytelenebb esztendeiben Aggházy maradandó érdemeket szerzett a kisebb-nagyobb lépésekkel folyó fejlesztésekben, a múzeumi gyűjtemény folyamatos gyarapításában, az intézmény szervezeti és tudományos munkájának kiterjesztésében. 1923-tól a magyar–osztrák likvidációs bizottságban ő képviselte a Hadtörténelmi Múzeumot szakértőként, s ennek során számos értékes erekléhez, dokumentumhoz juttatta a magyar közgyűjteményeket. Az 1928-as esztendő eddigi munkálkodása betetőzése: a Hadtörténelmi Múzeum tízéves fennállásának jubileuma úgyszólván egybeesett igazgatóvá és főtanácsnokká, azaz ezredessé való kinevezésével. Az intézmény vezetésének átvétele után rátermettséggel, kikristályosodott koncepcióval, merész, nagyralátó tervekkel irányította a múzeumot.

Vezetésével dolgozták ki az intézmény működési szabályzatát, 1925-től szerkesztette a *Hadimúzeumi Lapokat*, amely a *História* című folyóirat mellékleteként jelent meg. Kiváló szervezőkészséggel, fáradhatatlan munkabírással és kifogyhatatlan ötletességgel teremtve meg az intézmény működésének anyagi-személyi-technikai feltételeit, országos hatókörű támogató- és külső munkatársi hálózatot épített ki. Sokat tett azért, hogy az ország és a főváros hadtörténetileg jelentős pontjait – az általa „hadi-helykegyelet”-ként definiált mozgalom keretében – emléktáblával lássa el, bekapcsolódott a honvédsírok feltárásába, megőrzésébe. Szorgalmazta, hogy a felszámolt vízivárosi, németvölgyi úti és más temetőkből a Nemzeti Sírkertbe helyezték a sírokat. Személyének és az általa rendkívül szerencsésen megválasztott munkatársi gárdának köszönhetően jöttek létre azok a szakmai alapok és kapcsolatok, amelyek megalapozták az intézmény elismertségét, beágyazták a magyar és nemzetközi kulturális életbe. Ehhez nem kis mértékben járult hozzá Aggházy Kamil közművelődési tevékenysége. Számos hadtörténelmi, pedagógiai írása jelent meg fővárosi és vidéki lapokban, rádió-előadásokat tartott; népszerűsítette a „hadi-helykegyeletet”, a honismeretet.

A második világháborúban

Elérve a 36. szolgálati évét, amelyet követően tényleges állományban csak államfői engedéllyel lehetett tovább szolgálni, 1938. május 1-től nyugállományba került, de csupán 1940-ben szűnt meg alkalmazása a múzeumban. A második világháborút nyugdíjasként érte meg, de továbbra is dolgozott élete főművén, a Budavár 1849-es ostromát taglaló alapvető könyvén és okmánytárán. Szilágyi Erzsébet fasori háza tetejéről nézte az ostrom alatt a Hadimúzeum rommá válását, saját épségét kockáztatva gyűjtötte a budapesti ostrom muzeális emlékeit. Elkötelezettségét tükrözi, hogy 1945-ben azonnal munkára jelentkezett, kész tervekkel állt elő a múzeum felvirágoztatására.

Élete autodidakta hadtörténészként, tudomány- és intézményszervezőként elválaszthatatlanul egybefonódott e közgyűjtemény sorsával. Megálmodott és megteremtett egy múzeumot, majd nemzeti intézményként az őt megillető helyre emelte a nemzetközi és magyar tudományos életben. Érdemeit hazai és nemzetközi fórumokon, katonai és kulturális téren egyaránt kitüntetésekkel ismerték el. Budai otthonában hunyt el 1954. szeptember 14-én.

Irodalom

Aggházy Kamil: *Budavár bevétele 1849-ben*. I. kötet. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2001.

Szoleczky Emese: Aggházy Kamil naplószerű feljegyzései 1937-ből. In Kincses Katalin Mária – Szoleczky Emese (szerk.): *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője*. 3. *Acta Musei Militaris in Hungaria*. Budapest, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2000. 169–201.

Szoleczky Emese: Aggházy Kamil. In Aggházy Kamil: *Budavár bevétele 1849-ben*. I. kötet. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2001. 30–42.

Források

Aggházy Kamil hagyaték. HL Personalia, 196. doboz.

Tőlem – Hozzám – Rólam. Aggházy dokumentumgyűjteményes önéletrása. I. rész. 1892–1908. (Kézirat) HTM Kéziratos Emlékanyag-gyűjtemény, 2001.200.1/KE ltsz.